

12. Küçük, Mehmet Emin , Al, Umur.: "Metadata kavramı", *Bilgi Dünyası*, 2(2), 2001, s. 169-187.
13. Çağıltay, Nergiz Ercil, Çağıltay, Kürşat.: *Sayısal Kütüphanelerin Tasarımında Sayısal Nesneler : Eğitimi Nasıl Destekleyebilirler?* [Çevrimiçi Adres] : <http://www.atilim.edu.tr/~nergiz/digital-reusable-objects.doc> (28.09.04)
14. Kaynak, Elif Aytekin.: "Elektronik kaynakların bibliyografik denetimi ve metadata", *Bilgi Dünyası*, 2(2), 2001, s. 188-205.
15. Hanlon, Ann.: "Metadata kavramına kısa bir giriş". çev. Küçük, Mehmet Emin, *Bilgi Dünyası*, 2(2), 2001, s. 207-217.
16. Çağıltay, Nergiz Ercil, Çağıltay, Kürşat.: Tekrar Kullanılabilen Öğrenme Nesneleri (TEKÖN) ve Standartlar (2003). [Çevrimiçi Adres] : <http://www.teknoturk.org/docking/vazilar/t000124-yazi.htm> (16.09.04)
17. Küçük, Mehmet Emin, Soydal, İrem.: "Dijital Kütüphanelerde Standartlar ve Protokoller", *Türk Kütüphaneciliği*, 17(2), 2003.
18. Çağıltay, Nergiz.: *Elektronik Kütüphane Kaynaklarına Ulaşılmasında Yeni Yaklaşımlar - 2* (2001) [Çevrimiçi Adres] : http://dergi.tbd.org.tr/yazarlar/13082001/nergiz_cagiltay.htm (06.01.04)
19. Cebeci, Zeynel.: *Öğrenim Nesnesi Ambarlarına Giriş* (2003) [Çevrimiçi Adres] : <http://cebeciz.cukurova.edu.tr/documents/word/OgrenimNesnesiAmbari.doc> (16.09.04)
20. Cebeci, Zeynel.: *Öğrenim Teknolojisi Tanımlamaları ve Standartları Üzerinde Çalışan Organlar* (2003) [Çevrimiçi Adres] : <http://cebeciz.cukurova.edu.tr/documents/word/TanimStdOrganlar.doc> (29.09.04)

Bilgi Toplumu Geçitinde 'Öğrenen Toplum', 'Öğrenmeyi Öğrenme', 'Okuryazarlık' Olgusu ve Kütüphanelerin Katkısı

Oya Gürdal

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Ankara, TÜRKİYE
ogurdal@humanity.ankara.edu.tr

'Nasıl öğreneceğini bilenler
yeterince biliyordur.'
(Harry Brooks Adams)

Özet: Bilgi toplumuna geçiş, bilgiyi bilinçli bir biçimde kullanan, yeni ürünler ortaya koymak üzere tüketen ve değer yaratan, bunun için de düşünebilen ve sorgulayabilen bireyleri gerekli kılmaktadır. O halde bireye zenginlik katan, kendisi ve çevresi ile ilişkilerini düzenlemede dengeleyici unsur olma niteliğini taşıyan, değişim sürecini yaşatan ve bu sürecin olumlu ya da olumsuz getirilerini anlama ve kavramada bireye perspektif ve vizyon kazandıran "öğrenme" ve "bilgilenme" olguları, yaşamboyu deneyimlenen bir "kültür" haline dönüştürülürse, bilgiyi bilinçli tüketen ve üreten "bilgi toplumu"ndan söz etmek olanaklı hale gelir.

Tavandan tabana "öğrenme kültürü"nü özümseyen toplum, bilginin nitelikli yaşam için değerini bilir, ona erişim yöntemlerini öğrenmek için çaba gösterir ve edindiği bilgiyi yeni ürünler ortaya koymak üzere değerlendirir -yani üretir. Böylece bilgi, aslında öz'de, diğer üretim unsurlarında olduğu gibi kullanıldıkça tüketilmez, dönüştürülerek yeniden üretilmek üzere paylaşılar ve değerlendirilir.

Öğrenen toplum, açık toplumdur, yani değişime uyum sağlar, değişim sürecinin getirilerine ruhsal yönden hazırdır; bilmediğini bilir, neyi bilmediğini tanımlar, bildiklerini değerlendirir, bilmediklerini nasıl öğrenebileceği yönünde çaba gösterir.

Sunu, bilgi toplumuna geçişi olanaklı kılan 'öğrenen toplum', 'öğrenmeyi öğrenme', 'e-öğrenme' ve 'okuryazarlık' gibi değerler zincirini birbirleri ile olan bağlantısı içinde ele almayı, izlenebilecek yöntem ve teknikler bağlamında kütüphane ve enformasyon sektörünün olası katkılarını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Giriş

Bilgi toplumuna geçiş, bilgiyi bilinçli bir biçimde kullanan, yeni ürünler ortaya koymak üzere bilgiyi tüketen ve değer yaratan, bunun için de düşünebilen ve sorgulayabilen bireyleri gerekli kılmaktadır. O halde bireye zenginlik kutan, kendisi ve çevresi ile ilişkilerini düzenlemede dengeleyici olma niteliğini taşıyan, değişim sürecini yaşayan/yaşatan ve bu sürecin olumlu ya da olumsuz getirilerini anlama ve kavramada bireye perspektif ve vizyon kazandıran 'öğrenme' ve 'bilgilenim' olguları, yaşamboyu deneyimlenen bir 'kültür' haline dönüştürülebilirse, bilgiyi bilinçli tüketen ve üreten 'bilgi toplumu'ndan söz etmek olanaklı hale gelir. Tabandan tavana 'öğrenme' kültürü'nü özümseyen toplum, bilgi ve bilgilenim'in nitelikli yaşam için değerini bilir, ona erişim yöntemlerini öğrenmek için çaba gösterir ve edindiği bilgiyi yeni ürünler ortaya koymak üzere değerlendirir -yani üretir. Böylece bilgi, aslında öz'de, diğer üretim unsurları gibi kullanıldıkça tüketilmez, dönüştürülerek yeniden üretilmek üzere paylaşılır ve değerlendirilir.

Öğrenen toplum, açık toplumdur. Açık toplum, 'herhangi bir fikirler sisteminin toplumsal düzeni tekeline almadığı bir toplumdur.'¹ 'Açık ve öğrenen' toplum, kendi değerleri (özellikle kültürel), gerek ve gerçekleri doğrultusunda güçlü ve zayıf yönlerini belirler, kendisini dinamik kılacak değişim ve dönüşüm sürecine uyum sağlamaya çalışır. Toplum, değişim ve dönüşüm sürecine ruhsal yönden hazırdır; çünkü sürecin, bireysel ve toplumsal düzeyde fırsatlar yanında tehditleri de içerdiğini bilir, bilmediğini bilir, neyi bilmediğini tanımlar, yetersizliklerini giderme yönünde bildiklerini değerlendirir, bilmediklerini nasıl öğrenebileceği yönünde çaba gösterir ve 'öğrenme'yi öğrenir.

'Açık ve öğrenen toplum', aynı zamanda 'bilgi toplumu' geçitinde ilk ve en esaslı aşamayı aşmış toplum demektir, yani 'bilgilenim kültürü'nü edinmiştir. bir başka deyişle o'nu genlerine taşımıştır. Edindiği 'bilgilenim kültürü'nü sürdüren ve devamlılığını sağlayan toplum, geçitin bundan sonraki aşamasında, edindiği bilgi'yi, yeni sorular sormak üzere kullanır, ürettiği sorulara yanıt bulmak üzere eleştirel düşünme yoluyla değerlendirir, özümser ve inovasyona dayalı ürünler ortaya koyar. O halde, bilgi toplumu geçiti'ni aşma, yukarıda çok genel hatları ile ortaya konan zorlu ve karmaşık bir süreci adım adım izlemeyi gerekli kılmaktadır; emek, zaman ve toplum yapısına uygun, psikolojik ve sosyolojik analizleri içeren 'gerçekçi stratejileri' istemektedir. 'Hadi bilgi toplumu için elele!' şeklindeki içi boş sloganları reddetmektedir. 'Gelişmiş ülkelerin stratejileri izlenirse, istenen hedefe ulaşılır ve bu sebeple onların deneyimlerinden faydalanmalıyız ve adım adım izlemeliyiz' şeklindeki önermeler ise, teorik açıdan doğrudur ancak pragmatik açıdan yetersiz ve gerçek dışıdır. Aynı yetersizlik ve gerçek dışılık, benzer nitelikli bireysel ve örgütsel yaklaşımlar için de geçerlidir.

2 Öğrenen Toplum

Günümüz toplumunun temel gereksinimi, doğru sorular sorabilen, sorduğu soruları öncelik sırasıyla yanıtlamak üzere çözüm seçenekleri getirebilen, bir başka deyişle, sorgulayabilen ve düşünebilen yaratıcı bireyleri yetiştirmek ve onları ülke menfaatleri için değerlendirmektir. Toplumun doğru düşünme ve sorgulayabilme yetisi, bireylerin bireysel nitelikleri ve çabaları yanında, doğru yöntemleri de gerektirmektedir. Söz konusu yöntemler, her anlamda okuryazar olma, eleştirel düşünme, kendi kendine öğrenme, öğrenmeyi öğrenme yetilerini kazandırmak üzere, toplumdaki her düzey ve nitelikteki birey ve/veya gruplar için ayrı ayrı tasarım ve uygulamı ilkelerini içermektedir.

'Öğrenen toplum neyi ifade etmektedir' sorusunun yanıtı, 'öğrenme' ve onu olanaklı kılan 'bilgilenim' olgularını anlayış, kavrayış ve yaşam düzeyine taşımış, onların gerekliliği ve vazgeçilmezliğine inanmış bireylerin varlığında saklıdır. Öğrenme ve bilgilenim, hem bireysel hem de toplu eylem ve çabayı içerir yani hem bireysel hem de toplumsal etkinliktir. Bu nedenle 'öğrenen toplum evet ama nasıl' sorusunun yanıtını verecek yöntemlerin tasarım ve uygulamı ilkeleri üzerine düşünmek, hem bireysel hem de toplumsal sorumluluktur. O halde, 'öğrenen toplum' için 'öğrenme kültürü'nü edinen toplum tanımlaması öne sürülebilir.

Bir öğrenme kültürünün yaratılması ve insan yaratıcılığını arttırmak; günümüz dünyasında ele alınan en seçkin iki konu haline gelmiştir. çünkü yansımaları çok geniştir; bir ülkenin ya da toplumun, her anlamda gelişmişliğinin göstergesi olan ekonomik, sosyal ve siyasi alanını etkileme, değiştirme, dönüştürme ve geliştirme gücüne sahiptir. Bu bağlamda, 'öğrenme kültürü'nü edinmiş birey ve toplum için de, 'varlığını ve dinamik yapısını korumak ve devamlılığını sürdürmek üzere, öğrenme ve onun edimi olan bilgilenme anlayışını genlerine taşıyan, yeni ürünler ortaya koymak üzere öğrenme yoluyla edindiği bilgiyi tüketen, bilgiyi edinmek ve kullanmak için okuryazarlık olgusunun vazgeçilmez olduğuna inanan, okudukları üzerine düşünme ve üretme, söz konusu nitelikleri ile kendisini ve çevresini etkileyebilen, değiştirebilen ve dönüştürebilen birey ve/veya toplum' tanımlaması getirilebilir. Bilgi toplumunun özünde de bu gerçek ve gereklilik saklıdır. O halde bilgi toplumu, öğrenme kültürünü edinmiş öğrenen toplumu ifade etmektedir.

Dünya çapındaki iş ve devlet liderleri bilmektedir ki, ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlar için çözümler, düşünme ve davranışında yatmamaktadır, bütünüyle yeni bakış, algılama ve davranış yöntemlerinde bulunmaktadır. Öğrenmeye yol açan çevreyi kurma konusunda düşünmek için bile öncelikle bazı önemli soruları sormaya gereksinimimiz vardır: 'öğrenme ne anlama gelmektedir', 'öğrenen ne demektir', 'öğrenen ne hisseder, düşünür, nasıl davranır', 'öğrenme için aradığımız ya da bulmak istediğimiz şey nedir', 'niçin öğrenme için araştırırız'.² Bu soruların, ülke ve insanlık adına, birey, kuruluş ve toplum düzeyinde, özellikle de kendi yapısı ve dokusu içinde, yanıtlanmasına gereksinim vardır.

Bilgi ve/veya enformasyon toplumu ütopyası. Sanchez Bravo, bilgi ve/veya enformasyon toplumu'nun özünde bir öğrenen toplumun bulunduğunu ki öğrenen toplumun da, yaşamın pek çok farklı özelliği ya da gerekli kıldığı nitelikler (challenges) için bilgi ve/veya enformasyonu etkin biçimde sağlama ve kullanma yoluyla, her bireyin kişisel gereksinimlerini doyurmayı olanaklı kılmayı öğrenen toplum olduğu görüşünü ileri sürmüştü ve yukarıda sözü edilen yaşamın gerekli kıldığı özellik ve nitelikleri aşağıdaki başlıklar altında toplamıştır:

- İş bulmaya çalışma ve sürdürme
- Aile, sosyal grup, dini ilgi alanları vd.ni içeren sosyal bağlılık
- Yaşam kalitesini geliştirme
- Coğrafik ya da 'bölgesel' bağlılık
- Yaşamboyu eğitim ve öğretim
- Araştırma becerileri
- İletişim araçlarını anlama ve kullanma
- Sağlık, güvenlik ve emniyet gereksinimleri
- Demokratik süreçlere katılım
- Entelektüel mülkiyet kavramını ve onun koruyucu yanlarını kavrama ve elektronik pazarda varlığını sürdürme.³

Yaşamın gerekli kıldığı nitelikleri anlama ve kavrama yeteneği, gücünü bilgi'den almaktadır. Bilgi'nin gücünü yeniden anlamamıza ve kavramamıza yol açan 'bilgi toplumu'nun bir gereği de, toplumdaki belli bir grup ya da topluluk değil, tabandan tavana her düzeydeki bütün üyelerin 'bilgilenim' ve 'öğrenmeyi öğrenme' sürecini yaşamalarıdır. Drucker değişim'in, bilginin kendi doğasından kaynaklandığını belirtmekte ve mezuniyetinin üzerinden 10 yıl geçmiş bireylerin –tekrar tekrar bilgilerini yenilememişlerse- 'eskimiş' duruma düştüklerine dikkat çekmektedir. O'na göre, en uzun öğrenimi sağlayan en iyi okul sisteminin bile bütün yapabileceği şey, öğrenciyi öğrenmeye hazırlamaktan ibarettir. Latince'de eski bir söz vardır: 'Okul için değil hayat için öğreniriz.' Ancak ne öğretmenlerin ne de öğrencilerin bu sözü ciddiye aldıkları görülmüş değildir.⁴ Denilebilir ki; 'öğrenen toplum hedefine erişimin ilk ilkesi, öğrenen ve öğretme rolünü üstlenen bireyler için, söz konusu anlayışı kavramak ya da kavramalarını olanaklı kılmaktır. Öğrenme, daha önce sözü edildiği gibi, hem bireysel hem de toplumsal etkinliktir. Bu nedenle de genel geçerliliği olan formüller, her zaman tek başına yeterli değildir. Başarı düzeyi kavramın öz'ünde saklıdır, söz konusu başarı, öncelikle bu öz'ü anlamayı ve kavramayı ve sonrasında da uygun yöntemleri kullanmayı gerektirir. Öğrenme, tanımlanması zor ve karmaşık olmakla birlikte, ilkeler doğru belirlenir ve edinlenirse bir o kadar da yalındır; zor ve karmaşık durum, öz'ün anlaşılmasında ve 'uygun' yöntemlerin ne olduğuna karar verme aşamasında yaşanır.

Öğrenme ve öğretme biçimlerimiz de çok kesin ve hızlı biçimde değişmektedir. Hatta eğitilmiş insanın nasıl bir kimse olduğu üzerinde yeniden düşünülmektedir. Bu kısmen öğrenme sürecine ilişkin yeni kuramsal anlayışın, kısmen de yeni teknolojinin sonucudur. Son bir nokta da, okullardaki pek çok geleneksel disiplinin kısır, belki de eskimiş hale gelmesidir. Böylece ne öğrendiğimiz ve öğrettiğimiz, hatta bilgi derken neyi kastettiğimiz konusunda da birtakım değişikliklerle karşı karşıya bulunmaktayız. Gerekli olan, iyi yapabildikleri her ne ise, öğrenenlerin o alanda kusursuzluğa ulaşabilmeleri için, onların güçlü yönleri ve yetenekleri üzerinde durmaktan ibarettir; oysa üzerinde durulan şey genellikle bu değil, öğrencilerin zayıf yönleridir. İnsan, performansını zayıflıklar üzerine kuramaz, hatta bunlar düzeltilseler bile; performans, ancak, güçlü yönleri temel alabilir. Okullar ise bunları neredeyse önemsiz saymaktadır;⁵ oysa yeni paradigma bunu reddetmektedir. Yeni paradigma, eğitim sisteminde öğretmenin ve öğrencinin rollerini yeniden gözden geçirmeyi gerekli kılmaktadır. Öğretmenin sınıfın tek hakimi olduğu, bilen ve aktaran rolü, yerini düşünmeyi, soru sormayı ve öğrenmeyi teşvik eden bir yaklaşıma; öğrencinin pasif bilgi yüklenici rolü ise yerini sürece katılan, sorumluluk üstlenen, bilgi üretebilen ve öğrenmeyi öğrenen bir yaklaşıma bırakmak durumundadır. Öğrenmeyi öğrenme yeni yüzyılda iş ve eğitim dünyasının kilit kavramı olacaktır. Toplumlarda bilgi merkezli dönüşüm ve değişim giderek kendini daha belirgin hissettirmektedir. Bu dönüşümlere uyum sağlamak üzere, bilgiyi geçici belleğe yerleştirmek, koşullu ezber yerine, öğrenme yaşantısını çeşitlendirmeyi, bilgiye götürecek araştırmayı odağına alan, öğrenme yaşantısını kalıcı belleğe yerleştirmeye yönelik yaklaşımların benimsenmesi üzerinde durulmaktadır.⁶ Öğrenen toplumda yeni eğitim anlayışının kilit kavramı olan 'öğrenmeyi öğrenme' ve o'nu bütünleyen 'kendi kendine öğrenme' ve 'e-öğrenme'nin içeriğini ve bağlantı noktalarını gözden geçirmekte de yarar bulunmaktadır.

3 Öğrenmeyi Öğrenme

Öğrenmeyi öğrenme, yukarıda değinildiği üzere, yeni eğitim anlayışının bir uzantısı olarak ortaya çıkmakla birlikte, bugün sadece eğitim kuruluşlarının değil, pek çok örgüt, topluluk ve bireyin gündem konusu haline gelmiştir. Öğrenmeyi öğrenme, en yalın tanımıyla 'nasıl öğreneceğini öğrenmedir. Öğrenmeyi öğrenme, aynı zamanda kendi kendine öğrenmeyi hiç deneyimlememiş birey ve toplumlar için emek, çaba ve zaman isteyen, zor ve karmaşık bir süreçtir. Birey'in kendi hızı ve kapasitesi ölçüsünde öğrenme ve/veya bilgi edimini betimleyen 'kendi kendine öğrenme'yi de içeren kavram, öz'ü itibarıyla, öğrenme'yi öğrenmiş bireyin, bilmediğini bilen ve bu nedenle öğrenmeyi öğrenmek isteyen bireye, bilgiyi inşa edebilmesi için, öncelikle onda öğrenme güdüsünü yaratma, bilgiyi doğrudan aktarmaktan ziyade o bilginin hangi aşamalardan (bilginin elde edilmesi, organizasyonu, değerlendirilmesi ve sunumu) geçtiğini gösterme yönünde destek olmak üzere, gerekli çalışma ve düşünme stratejilerini sunması ve sonuç olarak, öğrenen'in öğrenme yetisini kazanması ve deneyimlemesi sürecini içermektedir.

Öğrenmeyi öğrenme/öğrenme konusunda duyan ilgi günümüzde böyle sine artmıştır ki, metabilişsel stratejiler konusunda bilgi ve enformasyona dayalı öğrenmeyi, sıklıkla toplum ve teknolojinin artan bilgi ve enformasyona dayalı gereksinimlerini karşılamada sibirli bir formül olarak kullanılmaktadır. Öğrenmeyi öğrenme, özellikle ortaöğretimde günlük yaşamın bir parçası olması gerektiğinden, başarması çok zor bir hedef olduğu da gözlenmektedir. Çoğu okulu ve öğrenim için, 'öğrenmeyi öğrenme' nin nasıl öğrenmesi ve uygulanması gerektiği açıkla kazanmamıştır. Öğrenimlerin, kavramı çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Öğrenmeyi öğrenmede, öğrenimlerin farklı yaklaşımları, geniş vizyon ve dar vizyon kategorilerinde değerlendirilmekte. Dar vizyon, gelişmeye yönelik beceriler, stratejiler ve tekniklere yoğunlaşırken; geniş vizyon, daha yüksek düzeyde bilişsel beceriler, problem çözme ve bilgi/enformasyon işleme stratejilerini ileri düzeyde

Öğrenmeyi öğrenme, yaratıcı düşünmeyi, yaratıcı öğrenmeyi ve dolayısıyla yaratıcılığı bir başka deyişle inovasyona dayalı ürünleri ortaya koymayı olanaklı kılar. Çinkil öğrenmeyi öğrenen birey, merak güdüşüyle soruları yanı düşünür, doğru soruları doğru biçimde sormanın yollarını arar, soruları için bulduğu yanı seçeneklerini bulur, onları eleştirel düşünme yoluyla değerlendirir, uygun seçenekleri belirler, onların organizeler ve sunar. Öğrenen, sözü edilen süreçte bilmediğini bilir, bildiklerini öğrenir, doğru düşünme, doğru düşünme, doğru kararlar verme, kararları uygulamaya dönüştürme ve dönüştürme sürecinde ne yaptığını emni olma, ilkelini benimser ve yitilmesini bu yönde değerlendirir ve/veya kullanır.

'Öğrenmek istediğimiz şey nedir' Çeçmişe öğrenme bireysel gelişmeye odaklı idi ve 'ninin' sorusu bulunmaktadı ve öğrenimle işlenen şey budur. Yaratıcı öğrenenler, geniş vizyonları ile, işlerini ve dünyalarına daha büyük pencereden bakarlardı. Onlar kimi kez en süpriz kaynaklardan ve sayısız konu alanlarından gelen yeni bilgi ve anlayışla kavrama gücünü deneyimlerler, dünyaya daha anlamlı ve daha güçlü biçimde katkılabilmek için de yaratıcılığın dinamiklerini anlamak ve öğrenmek isterler. Yaratıcı öğrenenler, birey ve grupların etkileşimi yoluyla ortaya çıkan ençjimin, sinçjimin ve bütünün onun parçalarının toplamından daha büyük olduğunu kabul ederler. En iyi öğrenmenin ortaklaşa olduğunu bulgularan onlar, insaniğin en önemli güçlerden biridir. Sinçji, çok büyük bir yaratıcı güçtür. Sinçji, tüm kişisel özelliklerimizde, kültürel düzenlemelerimizde ve ürünlerimizde yer alır ve beklencimizde düşüde bilgiyi, anlayışı, firsatları ve iş ürünlerini ortaya çıkarır. Bu demektir ki, organizasyonlarda, en hızlı, en gerçekçi, kullanışlı bilgi ve enformasyon, —ortaklaşa keşif ve kalilimin doğurduğu— olağanüstü açıklık, enerji ve akıldan gelir.

Çalışanlar, sorun çözme ve karar verme durumunda olan yöneticiler, öğrenciler ve öğrenmeyi ilke edin bu birerler, yaşamboyu öğrenenler, etkin bir bilgi ve/veya enformasyon kullanıcılardır. Temel öğrenme yetenekleri, soruları formüle etmey

potansiyel enformasyon kaynaklarına erişimi, doğruluk, yerindek ve uygunluk açısından enformasyonun değerlendirilmesi, enformasyonun organizeler etmeyi ve sonuç olarak ortamı soruları yanılamak üzere enformasyonun uygulanma alanına geçirmeyi içermektedir. Bu aşama sürecin son ve en değerli aşamasıdır. Enformasyon sadece bulunmak değıl, onu kullanmak da öğreni emektir. Öğrenenlerin, 'bilgiye dayalı karar verme' için nasıl öğrenceğini bilir, konusuna odaklanmaktadır. Genel eğitim yılları süresince bütün öğrenciler, okul ve kişisel yaşamlarında, enformasyon problem çözme ve eleştirel düşünme becerileri için enformasyonun nasıl işleyeceğini öğrenmekle görevli. Öğrencilerin bu becerileri öğrenmesi, gelişim düzeylerine uygun biçimde, gereksinimlerini karşılamak üzere enformasyonun işlendiği aktif öğrenme biçimini gerektirmektedir. Aktif öğrenme sürecinde, geleneksel kaynakların yanı sıra, bilgisayar ve diğer iletişim teknolojilerini içeren pek çok kaynağın elde edilebileceği enformasyon zenginliği çevreye gereksinim duyulmaktadır. Özellikle aktif ve yaratıcı öğrenme yaklaşımının gerekli kıldığı teknolojiye dayalı öğrenme ve bilgilendirme anlayışı, yeni bir öğrenme biçimini gündeme getirmiştir. e-

Öğrenme.

Öğrenme kalitesini geliştirmek üzere yeni 'çoklu iletişim teknolojileri' ve Internet'in kullanımı anlamına gelen e-öğrenme, bilgi içeriğini zenginleştirme üzere, multimedya (çoklu iletişim) teknolojilerinin, filmlerin, sesli belgelerin ve yazılı metin içeriği kaynakların kullanımını göz önünde tutmaktadır; temel araç olarak benimsediği Internet aracılığıyla, kaynaklara ve hizmetlere kolay ulaşımı olanaklı kılmaktadır; coğrafi uzaklık engelini aşarak ortaklaşa gelişmeyi ve paylaşımı teşvik etmektedir; öğrenme süreci olan ya da olmayan, her durumdaki öğreneni dikele almaktadır.

e-Öğrenme, güvenilir bir teknolojiye dayalıdır ve pedagoji uyumlu bir süreçtir. İnsanlar arasındaki etkileşimi ve ortak gelişmeyi kolaylaştırmak, beklentisidir. Öğrenmeyi öğrenme ve kendi kendine öğrenme yöntemlerinin desicileycisi olan e-öğrenme, hedefleri doğrultusunda, birey ve/veya toplum için şunları olanaklı kılar:

Bireyin kendi potansiyelini tanımaya ve farkına varmasına, onun mülk ve verimli bir yaşam sürmesine yardımcı olur; bu bağlamda yol göstericidir. Bireyler ve gruplar arasındaki eşitsizlikleri ve farklılıkları azaltır. İş dünyasının ve çalışanların gereksinimlerini karşılamayı olanaklı kılan becerilerin elde edilmesini olanaklı kılar.¹⁰

Eğer kültür gelişme ve eğitim anlamına geliyorsa, etkin e-öğrenme için kritik strateji, kesinkile kuruluş içinde ve kuruluşlar arasında farklı öğrenme kültürlerinin benimsenmesi ve e-öğrenme yöntemlerinin kullanılmasını gerektirmektedir; bu sadece ulusal, dini ve siyasi farklılıkları aşıklayan dar görüşten daha uygun görünmektedir. Elbette ki, 'öncemiz ve uyunsuz olduğu için, geleneksel kültür birakılmadır', gibi bir görüşü öne sürmek yanlışır. Gelişmeye açık olduğunda ve içerik zorlandığında hala

ulusal ve kültürel değerler büyük öneme sahiptir; bunlar, kuruluşlarda zaten etkin bir biçimde tanımlanmaktadır. Anahtar soru: e-Öğrenme stratejisinin, ne olacağı ve koşullara uygun biçimde nasıl uyarlanacağıdır.¹¹

Öğrenme sürecine önemli katkıların yanı sıra 'e-öğrenmeyi öğrenme', birey ve toplumlara fırsatlar sunarken, 'e-öğrenmeyi öğrenmeme', birey ve toplumlar için aynı zamanda tehdit unsuru haline gelebilir. Çünkü e-öğrenme yöntemini bilmeyen ve/veya yeterince bilmeyen ya da kullanım olanağına sahip olmayan birey ve toplumlar, 'dijital uçurum' (digital divide) olarak adlandırılan olgu'yu yaşarlar. Dijital uçurum, birey, topluluk, toplum ve ülke düzeyinde, elektronik ortamda bulunan bilgiye erişimdeki 'eşitsizliği' betimlemektedir. Oysa yukarıda sözü edildiği gibi, e-öğrenme, 'bilen' ve/veya gerekli araçlara sahip olan için fırsattır. Özellikle de bireysel düzeyde fiziksel engel ya da birey ve toplum düzeyinde coğrafi engel nedeniyle erişilemeyen bilgi için birey ve/veya toplumlara 'fırsat eşitliği' şunmaktadır. Bu bağlamda kavram, paradoksal yapıya sahiptir.

Özetle, iletişim ve bilgi teknolojilerini içeren e-öğrenme kaynakları, amaca yönelik olarak diğer bilgi kaynakları ile birlikte kullanıldığında, öğrenim süreci mümkün olan en üst düzeye taşınır. Bununla birlikte e-öğrenme araçlarının ve/veya kaynaklarının amaçlı, yerinde ve zamanlı kullanımı için bilmek ve öğrenmek –başka deyişle e-öğrenme'yi öğrenmek- ön koşuldur. Buna dayalı olarak, tehdit ve fırsat unsurlarını, içeriğinde, birlikte barındıran kavramın, tehdit unsurlarını fırsata dönüştürmek için en önemli araç, kütüphanelerdir. Bir ülkede, toplumun her düzeyindeki bireye bilgi hizmeti sunmak üzere varolan kütüphaneler, çoklu ortamdaki bilgi kaynaklarına erişim olanağı sağlama sorumluluğu ve eğitici rolleri ile, sadece dijital uçurum için değil bilgi uçurumunun da oluşmaması ya da aşılması yönünde değerlendirilebilecek en önemli hazinelerdir; o halde değerlendirilmelidir.

'Öğrenmeyi öğrenme', 'kendi kendine öğrenme' ve 'e-öğrenme' sürecinde, birey, bir anlamda 'bilgi yolculuğu'na çıkar. Bu yolculukta, kendi fikir ve düşünceleri yanında, başkalarının zihniyle de düşünme fırsatını yakalar ve öğrenir. 'Peki bu yolculukta, öğrenmenin besleyicisi ya da enerji kaynağı ne olmalıdır' sorusuna hiç tereddütsüz 'bilgi ve/veya enformasyon' dur yanıtını verebiliriz. Çünkü öğrenmenin tetikleyicisi, 'bilmediğini bilmek'tir. Öğrenme süreci, bireyin bilmediğini bilmek için sorular sorması ve sorularına yanıt bulabilmesi isteğiyle başlar ve bilgilenme ile son bulur. Bilmediğini bilme'yi olanaklı kılan bilgilenim ve öğrenmenin en pratik ve kesin yolu ise okumak'tır.

Yazılı iletişim kanalları aracılığıyla gerçekleşen okuma eylemi dışında, sözlü iletişim kanallarıyla da bilgi edinimi mümkündür. Ancak hiçbir zaman süreklilik, içerik, etkililik, etkinlik ve güvenilirlik –hatta çoğu zaman ekonomiklik- açısından yazılı iletişim kanallarının sunduğu olanakları sunamadığı, hem teorik hem de pratik düzeyde kanıtlanmıştır. Toplumdaki her birey için, her anlamda okuryazarlığın ve okuma eyleminin yaşamboyu deneyimlendiği yerler ise kütüphanelerdir. Bu yaklaşım da, antik dönemden beri sınanmış ve bugün gerçeğe dönüşmüştür. O halde 'okuryazarlık ve

kütüphaneler, öğrenme sürecine nasıl katkı bulunur' sorusuna yanıt bulmaya çalışalım.

4 Öğrenen Toplum ve Öğrenmeyi Öğrenme İçin Okuryazarlığın Önemi ve Kütüphanelerin Katkısı

'Her kitap beni kalabalıktan, düzeysizlikten insanlığa, insancılığa yükselten, daha iyi bir yaşamı anlamama ve ona karşı derin bir susuzluk duymama neden olan bir basamaktır'. (Maxim Gorki)

Okuryazarlık, en geniş anlamıyla, bireyin, çevresine uyum sağlaması, karşılaştığı sorunları görmesi ve çözmesi, karar vermesi için; bilgiye erişmek ve eriştiği bilgiyi değerlendirmek üzere, okuma yazma yeteneklerini, kütüphaneleri ve diğer bilgi merkezlerini ve bilginin kayıtlı bulunduğu ortamları, bilgi akışına destek olan teknolojiyi kullanmasıdır.¹² Günümüzde en geniş anlamıyla okuryazarlık, işlevsel okuryazarlık, kütüphane okuryazarlığı, kültür okuryazarlığı, bilim okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, enformasyon teknolojisi okuryazarlığı, internet okuryazarlığı, enformasyon okuryazarlığı vd. pek çok okuryazarlık türünü içerdiğinde barındıran kavram haline gelmiştir. Burada dikkat çekilmesi istenen nokta, elektronik ve/veya görsel-işitsel ortamdaki bilgi erişim sürecini tanımlayan medya okuryazarlığı, internet okuryazarlığı gibi okuryazarlık edimlerinin dahi, aslında okuma eylemine dayalı oluşudur.

İpşiroğlu, okuma ediminin amacını, aşağıda sunulan birkaç temel nokta üzerinde toplamaktadır:

Saplantılardan arınmış bir düşünme alışkanlığının kazandırılması;

Eleştirel bakışın uyanması;

Çok yönlü düşünmenin öğretilmesi. Başka deyişle bir sorunun tek bir bakış açısından değil de çeşitli açılardan ele alınıp değerlendirilmesi;

Düş gücünün geliştirilmesi.

Kısacası amaç, okuma duyarlılığının geliştirilmesi ve okuyucunun bilinçlendirilmesidir; kuşkusuz bu amacın gerçekleşmesi uzun yıllar süren bir öğretme sürecine bağlıdır. Yazın ile gerçeği birbirinden ayırt edebilen, yazınsal gerçek ile yaşadığımız gerçekler arasında bağlantıları kurabilen, gerçeğe yapılan göndermeleri seçebilen bilinçli okuma, yaşam deneyimi, birikimi ve kültür düzeyiyle içiçelik içinde gelişir.¹³ Yalvaç'ın da dikkat çektiği üzere, okuma-yazma becerileri, insanın hayatta kalma becerileri olarak görülmektedir. Günümüze kadar her alanda gelişen bilim ve teknoloji, onun önemini azaltmadığı gibi daha da arttırmıştır. Bu durumun 21. yüzyılda daha da şiddetlenerek yoğunlaşacağı öngörülmektedir.¹⁴

Baysal, 'okumanın yapıp da başka hiçbir nesnenin yapamayacağı şey nedir' sorusuna, doğruya doğruya 'düşünme' olgusudur yanıtını vermekte ve 'eklemektedir: "Bilinçli düşünmenin Kant'ın düşüncelerini başka hiçbir media ile değil ancak yazı ile lirsiniz. Okuma ile düşünme arasında doğal ve çok sıkı bir bağ var. Okuma eylemi düşünmeyi harekete geçiriyor. Okuma eyleminin kısırlığını da beraberinde getirmektedir

İnsan, her değişen çevreye etkin biçimde yanıt vermek üzere, varolan bilgi temelinden daha fazlasına gereksinim duymaktadır. Bilinçli ve/veya eleştirel okuryazarlık, bu gereksinimin doyurucusudur. Bilinçli ve/veya eleştirel okuma, bireye, öğrenme için de çok gerekli olan, sahip olduğu ve edindiği bilgiler arasında bağlantı kurma yetisini kazandırmaktadır. Öğrenenler (ve özellikle öğrenciler), öğrenim sürecinde edindiği bilgiler ile, kişisel sorunlarının çözümü aşamasında gereksindiği bilgiler arasında bağlantı kurmak zorundadır. Okuma edimi ile entelektüel anlamda yolculuğa çıkan birey, her yolculukta söz konusu bağlantı noktalarına ilişkin ipuçlarını yakalama şansını bulur. Sorun çözme aşamasında, eriştiği bilgi seçenekleri arasından hangisinin uygun olduğuna kendisi karar verir ve onu yaşamına kanalize eder. Öğrenen'in kendisini keşfetmesini olanaklı kılan bu durum, o'nu yeni öğrenme ve bilgilenme deneyimleri için motive ettiği gibi kendine olan güvenini (özgüven) ve saygısını da (özsaygı) artırır. Sonuç olarak, bireyde öğrenme sürecinden beklenen 'davranış değişikliği'ne ulaşılır. Bu yetiyi elde eden birey, bilgi toplumu geçitindeki öğrenen toplum için eşsiz değerdedir.

Öğrenen toplum, öğrenmeyi öğrenme ve okuryazarlık edimini kazanma anlayışı, bu kavramlarla iç içe olan başka bir anlayışı gündeme getirmiştir, o da 'yaşamboyu öğrenme' ilkesi. İlke öğrenme ve okuryazarlık ediminin, sadece gereksinimlere yanıt vermek üzere, belli bir süre için değil yaşamın her evresine yayılması anlayışını tanımlamaktadır.

Bir fikir olarak yaşamboyu öğrenme, modern dünyadaki insanlar, tüm yaşamlarında öğrenmeye devam etmek zorunda oldukları için, okulların çocuklara temel bilgi ve becerileri öğretmekten ziyade, ya da bunlara ek olarak, nasıl öğreneceğini öğretmeleri gerektiğini temel almaktadır. Aynı zamanda kamu okullarının değişen misyonuna dikkat çekilmekte ve okulların, sadece 18 yaşına kadar resmi eğitim gören bireylerin öğretiminden sorumlu olmadıkları belirtilmekte ve bu doğrultuda, tüm yaşlardaki insanlara eğitimsel fırsatları sağlamak üzere çaba göstermeleri istenmektedir.¹⁶

Yaşamboyu öğrenme anlayışı en etkili ve etkin biçimde her anlamda okuryazarlık (işlevsel okuryazarlık, kütüphane okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, internet okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, vd.) ve özellikle de temel okuryazarlık yetilerini, bütünüyle içeriğinde barındıran 'enformasyon okuryazarlığı' edimi ile biçimlenmektedir. Denilebilir ki öğrenen toplum, en yüksek düzeydeki okuryazarlık edimi olan enformasyon okuryazarı toplumdur.

Enformasyon okuryazarlığı, yerli ve yabancı literatürde, zaman zaman bilgisayar ve enformasyon teknolojilerini kullanma becerilerini içeren "enformasyon teknolojisi okuryazarlığı" "teknoloji okuryazarlığı" ve "internet okuryazarlığı" ya da kütüphaneciliğin öteden beri bir çalışma alanı olan "bibliyografik eğitim" ya da bibliyografik eğitim'in daha geniş anlamındaki kütüphanedeki bilgi kaynakları ve sunulan bilgi hizmetlerinden yararlanmayı içeren 'kütüphane okuryazarlığı' kavramları ile karıştırılmaktadır. Söz konusu her bir kavram diğeri ile ilişkilidir ve genel olarak değerlendirilmek istendiğinde 'okuryazarlık' edimidir ancak, hiçbirisi tek başına 'enformasyon okuryazarlığı'nın karşılığı değildir. Enformasyon okuryazarlığı, şimdilik -yeni bir kavram ortaya çıkana dek- tüm okuryazarlık türlerinin bileşkesi durumundadır. Bu nedenle, 'enformasyon okuryazarlığı' kavramının içeriğini bir kez açmak yarar bulunmal

Enformasyon okuryazarlığı, çok genel anlamıyla, sorun çözme ve karar verme aşamasında enformasyona etkili bir biçimde erişim, değerlendirme ve kullanma yetisi olarak tanımlanabilir. Ancak 'kim' ve 'nasıl' sorularının yanıtını veren daha içerikli tanımlamada, enformasyon okuryazarı bir birey ya da toplumun nitelikleri üzerinde durulmaktadır. Bu doğrultuda 'enformasyon okuryazarı',

Doğru ve yeterli enformasyonun, karar verme için bir temel şkil ettiğinin bilincinde olan;

Enformasyonun bir gereksinim olduğunun ayırdında bulunan;

Sorularını enformasyon gereksinimlerine dayalı biçimde formüle eden;

Potansiyel enformasyon kaynaklarını belirleyen;

Başarılı tarama stratejileri geliştiren;

Bilgisayar ve diğer teknoloji ürünlerine dayalı enformasyon kaynaklarına erişen;

Eriştiği enformasyonu değerlendiren;

Değerlendirdiği enformasyonu uygulamaya dönüştürmek üzere organize eden;

Yeni enformasyonu bilginin varolan yapısına entegre eden;

Eleştirel düşünme ve sorun çözme aşamasında enformasyonu kullanan birey ve toplumu betimlemektedir.¹⁷

Enformasyon okuryazarlığı tanımında, belki diğer okuryazarlık türlerini içeriğine alabilecek yukarıdaki ilk altı maddenin ötesinde, bireyin eriştiği enformasyonu değerlendirmesi, organize etmesi, kendisinde varolan bilgi altyapısına entegre etmesi ve özellikle eleştirel düşünme ve sorun çözme aşamasında kullanabilmesini içeren yetileri kazanması, can alıcı noktalar. Olgunun karmaşık ve zor yanı da budur. Bu sebeple, birey, topluluk ya da toplum düzeyinde uygulanması düşünülen 'enformasyon okuryazarlığı' girişimlerinin bu bağlamda da dikkate alınması gerekmektedir.

Enformasyon okuryazarlığı için kritik sayılan söz konusu unsurların içeriğini, Doyle aşağıda sunulan soru ve/veya betimlemeler ile açıklamaktadır.¹⁸

Enformasyonu değerlendirme

Enformasyonu değerlendirme, eleştirel düşünme becerilerinin tümünü kullanma becerisidir. Elde edilen enformasyon doğru mu? Kaynak, sonuç için doğruluğu kanıtlanmış verileri sağlıyor mu? Enformasyon güncel mi? Enformasyon objektif ya da subjektif mi? Elde edilen enformasyon soruyu yeterince yanıtlamakta mı?

Uygulamaya dönüşümü için enformasyonu organize etme

Enformasyonu organize etme, aynı zamanda eleştirel düşünme becerilerini gerektirmektedir. Öğrenen şu soruları yanıtlamak zorundadır. Gereksinim duyduğum şeyi buldum mu? Edindiğim gerçelerde boşluklar var mı? Enformasyon anlaşılabilir olmalıdır ve kolayca değerlendirilebilecek biçimde organize edilmelidir. Genellikle bir veritabanının kullanımını gerektiren çok hacimli enformasyonun elde edilebilirliği ve organizasyonu, iletişim araçlarının kullanımı ile mümkün olabilmektedir. Bu durum, öğrenene enformasyonu organize etme anlayışı ve deneyimleme fırsatını vermektedir. Enformasyonu organize etmede bir veritabanının kullanımı, öğrenciye gerçek yaşama dair beceri kazandırabilir. Örneğin mağazalardaki envanterin nasıl tutulacağı ya da tutulduğu hakkında öngörü sahibi olma gibi..

Eleştirel düşünme ve sorun çözmede enformasyonun kullanımı

Bu ölçüt, enformasyon okuryazarlığını, tam anlamıyla, sıradan enformasyon arama sürecinden ayırmaktadır. Enformasyon okuryazarlığındaki hedef, akademik çöçülük diye nitelendirilebilecek çok miktardaki enformasyonu bulmak değil, uygun enformasyonu bularak ve eleştirel düşünme yoluyla kullanarak pratik yarar sağlayan ürünü ortaya koymaktır.

Smalley, akademik ve iş çevresinin enformasyon okuryazarlığı gereksinimleri üzerine yürüttüğü bir araştırma sonunda, iş yerlerinin, nasıl bileceğini ya da öğrenebileceğini bilen iyi öğrenen bireyleri istediğini ve bu nitelikteki bireylerin kuruluş için değerli olduğunu; işgörenlerin, bilgi çalışanı ya da bilgi işçileri statüsünde bulunduğunu; çalışanların, artık, gereksinim duydukları uygun enformasyonu ve problem çözme becerilerini bildiklerini; işyerinde ve akademik çevredeki kıdemli ya da kıdemsiz bireylerin elektronik ortamda bulunduğu çok miktardaki bilginin tek başına yeterli varsayılmadığını; herhangi bir sorunun yanıtı için dün bakılan ve bulunan bilgiye, bugün ve gelecekteki bir toplantı ya da sorun çözme aşamasında da tekrar başvurabilmeyi olanaklı kılan 'enformasyon kaynaklarının yönetimi' konusunun çok önemli olduğunu vurgulamaktadır.¹⁹ Smalley, araştırma sonunda eriştiği 'durum saptaması'nda başka veriler de sunmaktadır. "Firma düzeyinde çalışanın bir birey, e-postasında bana, kuruluş düzeyinde, geniş miktarda enformasyonun süzülmesine ve yönetimine yönelik

çalışmaların başlatılması gereğine; bilginin sıcak bir mal olduğu ve bunun için de firmaların – ama gerçekte çalışanların- bilgiyi iş sürecine nasıl yerleştireceğini bilmek zorunda kaldığına ve kendi firmasında, firmanın 'bilgi becerileri' ve/veya 'bilgi değerleri' için çalışanların bildiklerine başvurulmaya başlandığına değinmektedir. Yine başka iki işgören, firmasının kendilerinden, kendi kendilerine araştırma yapmalarını ve daha sonra problem çözmede kullanabilecekleri nitelikli ve uygun enformasyonu elde etmelerini beklediklerini dile getirmektedir."²⁰

Görülmektedir ki, enformasyonun, iş, bilgi ve iletişim süreçlerinin yapısını değiştirdiğini kavrayan iş dünyası, bu doğrultuda, her bireye öğrenme ve bilgilenim sorumluluğunu vermekte ve bireyler bu sorumluluğun yerine getirilmesi için enformasyon okuryazarlığının ayırına varmaktadır. Geleceği, bu anlayış biçimlendirecektir; söz konusu anlayışı kavrayamayan birey, topluluk ve toplumlar arasında da önce geçitler oluşacak sonrasında ayrılma ve kopmalar yaşanacaktır.

Amerikan Okul Kütüphanecileri Demeği'nin (American Association of School Librarians-ASL) öğrenciler için geliştirdiği 9 enformasyon okuryazarlığı standardı, özellikle 'öğrenmeyi öğrenme' ve 'öğrenen toplum' üzerine odaklanmıştır. Söz konusu standartların, üçü 'enformasyon okuryazarlığı', üçü 'bağımsız öğrenme', son üçü de 'sosyal sorumluluk' başlıkları altında toplanmıştır.

Genel anlamda okuryazarlık için; enformasyona etkin ve etkili biçimde erişen, o'nu eleştirel ve yetenekli biçimde değerlendiren, doğru ve yaratıcı bir biçimde kullanan öğrenci nitelmesi getirilmiştir. Bağımsız öğrenme bir başka deyişle öğrenmeyi öğrenen, kendi kendine öğrenen birey için; kişisel ilgi alanlarına yönelik enformasyonun peşine düşen, literatürü değerlendiren, onun önemini anlayan ve değerini bilen, ve enformasyon arama ve bilgiyi üretmede mükemmelliğe erişim için çaba gösteren enformasyon okuryazarı olan öğrencinin kendi kendine öğrenen olduğuna dikkat çekilmiştir. Sosyal sorumluluk başka deyişle öğrenen toplum için ise; demokratik bir toplum için enformasyonun önemini tanıyan, enformasyon ve enformasyon teknolojisi konusunda etik davranış sergileyen, enformasyonu elde etmek ve üretmek üzere o'nun peşine düşme edimine gruplar halinde katılan ve enformasyon okuryazarı olan öğrencinin, topluma ve öğrenen topluluğa olumlu yönde katkıda bulunacağı üzerinde durulmuştur.²¹

Eğitim düzeyi ne olursa olsun, amaca ve kullanıcı grubuna yönelik olarak, her bireyin her anlamda okuryazar kılınması için kütüphanelerin ve/veya kütüphanecilerin, her anlamdaki okuryazarlık –özellikle de enformasyon okuryazarlığı- yönündeki girişimleri, öğrenen toplum ve enformasyon okuryazarı toplum hedefine erişim için büyük bir potansiyel güç niteliğindedir. Özellikle halk kütüphaneleri, üniversite kütüphaneleri ve okul kütüphaneleri, ellerinde tuttukları farklı ortamlardaki bilgi kaynakları, enformasyon okuryazarlığı ve diğer okuryazarlık edimleri için gerekli bilgi altyapısı ile toplumda eğitici rol üstelenebilecek çalışanları ve birey odaklı sundukları ayrıntı düzeyindeki geleneksel ya da web tabanlı bilgi hizmetleri ile, bilgi toplumu

geçitinde bir ülke için en önemli sermaye niteliğindedir; eğer, o ülkede gerçekten yatırım aracı olarak değerlendirilmiş ise

Ülkemizde yeterli koşullara sahip olmadığı için örneğine rastlanmamakla birlikte gelişmiş ülkelerde, yetişkin öğrenenler için, halk kütüphaneleri, yetişkinlerin öğrenme sürecini yaşadıkları ve yeni becerileri deneyimledikleri yerlerdir. Bu ülkelerde, halk kütüphaneleri, kendi topluluklarında yetişkin okuryazarlığı programları konusunda enformasyon sağlamakta ve yönlendirme yapmaktadır. Neredeyse 1/3 oranında halk kütüphanesi, okuma becerilerini geliştirmek isteyen yetişkinlere yönelik okuryazarlık programını desteklemektedir. Bunlar birebir öğretimi, küçük gruplar halinde öğretimi ve göçmenler için yabancı dildeki okuryazarlık becerilerini geliştirmek için yardımcı olan programları içermektedir. Artan sayıda halk kütüphanesi aynı zamanda aile okuryazarlık programlarına destek olmaktadır. Bu programlar, hem anne babanın okuma becerilerini geliştirmeyi hem de okuyan ve yaşamboyu öğrenen çocuk oranını yükseltmek üzere onlara yardımcı olmayı hedeflemektedir. Bazı kütüphaneler, duyma ve görme engelli bireyler için görsel-işitsel materyale sahiptir. Pek çok kütüphane, öğrenme engeli olan bireyler için, 'konuşan kitap' olarak betimlenen teyp üzerine kaydedilmiş kitaplara ve 'görsel-işitsel materyal gibi diğer bilgi kaynağı seçeneklerini sunmaktadır.²² McCook, kütüphanecilerin, yaratma, eğlenme ve dinlenme gibi etkinlikler için tutum geliştirmeye yardımcı olabileceğini vurgulamaktadır. Yanıtı aranması gereken önemli sorular şunlardır: Yetişkinler günlük yaşamları için en çok hangi becerilerini geliştirmeye gereksinim duyuyorlar? Kütüphaneciler öğrenenlere, önerilen araçları sağlayabilir mi? McCook, ayrıca, kütüphanecilik ve enformasyon bilimi programlarında yetişkinlerin yaşamboyu öğrenme ve okuryazarlığı üzerine yoğunlaşma noksanlığı bulunduğuna, çoğu kütüphanecilik ve enformasyon bilimi eğitim programının, bugün, yetişkin eğitiminin teorisi ve pratiğine yönelik en alt düzeyde temel sağladığına dikkat çekmektedir.²³

Halk kütüphanelerinin yanı sıra okul kütüphaneleri ve üniversite kütüphaneleri de öğrenmeyi öğrenme ve okuryazarlık için büyük bir potansiyele sahiptir.

Okul kütüphanesi, okul eğitimi'nin önce fırsat eşitliği içinde bütünlük ve gelişen bir içerik kazanarak yürütmesi, sonra da eğitim'in yaşam boyu sürecek bir kişisel etkinliğe dönüşmesini sağlamakla yükümlü, hizmet birimidir.²⁴ Okul kütüphanesinin en önemli toplumsal işlevi, kütüphanenin ne olduğunu öğretmektir. Kütüphane, kütüphanedeki farklı ortam ve türdeki bilgi kaynakları ve bunlardan yararlanma yol ve yöntemleri, sistematik olarak kütüphanede öğrenilir. İlköğretimin birinci sınıfından başlayarak her adımda derinliğine ve genişliğine artarak süren bir kütüphane eğitimi, çocukta gerekli becerilerin ve bundan daha önemlisi alışkanlıkların oluşmasını sağlar. Böylece, yaşamboyu sürecek bir kütüphane kaynaklarından yararlanma olanağı yaratılmış olur.²⁵ Bununla birlikte okullardaki 'öğrenme kültürü'nün ve izlenen yöntemlerin, öğrenmeyi öğrenme, kendi kendine öğrenme, yaratıcılık ve eleştirel düşünme uyarlı olması gerekmektedir ki enformasyon okuryazarlığı ve kütüphaneyi kullanma alışkanlığı gelişsinsin. Burada üzerinde düşünülmesi gereken bir başka soru da, 'öğrenmeyi

öğreten' ve bu konuda toplumsal düzeyde de lider olması gereken öğretmenlerin, kendilerinin, öğrenmeyi öğrenen ve/veya enformasyon okuryazarı birey olup olmadıklarıdır. Akkoyunlu ve Kurbanoglu²⁶, öğretmenlerin, öğrencilerini eleştirel düşünebilen, gözlemci, yaratıcı ve bilgiyi kullanabilen bireyler olarak yetiştirebilmelerinin ön koşulunun, kendilerinin bu becerilere sahip olması gereğine dikkat çekmektedirler.

Okul ve gerçek dünya arasındaki geçitler için, enformasyon okuryazarlığı süreçlerini yaşama aktarma yoluyla köprü kurulabilir. Bilgi ve/veya enformasyon çağı, eğitim ve toplumun geleceği için hem fırsatlar hem de tehditler sunmakta. Büyük miktarda enformasyonun yönetimi, etkin öğrenmeyi kolaylaştırmak üzere öğrenme stratejilerini geliştirmede ve tüm yurttaşların enformasyonu uygulamada becerili olmasını güvence altına almada çok önemlidir. Herkes, enformasyona erişebilmek ve kullanabilmek, başkaları ile verimli biçimde çalışabilmek, bilgisayar ve diğer enformasyon teknolojilerini kullanabilmek ve eleştirel düşünebilmek zorundadır. Enformasyon okuryazarlığı, enformasyon çağına yaşamak için bireylerin gereksinim duyacağı bu becerilerin tematik bir sentezidir. Enformasyon okuryazarlığı bir tema olarak, ekonomi ve eğitimdeki evrimsel geçiş sürecinde gereksinimi duyulan devrimci değişimleri ortaya çıkaracak gereksinilen araçları sağlamakta²⁷ ve bireylerin yaşanan değişim sürecini sarsıcı değil geçiş süreci olarak değerlendirmelerini olanaklı kılmaktadır.

Kütüphanecilerin yürüttüğü enformasyon okuryazarlığı programları, gerçekten öğrenmeyi ilerletecek ve onların öğrenme sürecine önemli ölçüde katkıda bulunacaktır. Üniversite kütüphaneleri tarafından da yoğun biçimde ele alınan enformasyon okuryazarlığı programları, öğrenen toplum ve bilgi toplumu geçitinde, hem 'öğrenme kültürü'nün geliştirilmesi hem de yaratıcılığın güdülenmesi için, öğrenene çok önemli fırsatlar sunmaktadır. Programların başarısındaki temel ilke ise, kütüphaneci, öğretmen ya da öğretim üyesi ve okul ya da üniversite yöneticilerinin, ortak anlayış çerçevesinde bilgi ve çabalarını birleştirmeleridir.

Bilgi ile ona gereksinim duyan bireyler arasında bağ kurmak üzere varolan kütüphaneler ve diğer bilgi merkezleri (enformasyon merkezleri, dokümantasyon merkezleri, arşivler, yöneltme merkezleri 'referral centers', bilgi ve belge sağlama merkezleri 'clearing houses'), öğrenmeyi öğrenme ve her anlamdaki okuryazarlık edimi için bulunmaz değerdedir. Ancak burada yanıtlanması gereken soru, birey ve toplumun söz konusu 'değer'in farkında olup olmadığıdır. Bilgilenim etkinliğini, bireysel ve toplumsal düzeyde doğal gereksinime dönüştüremeyen, getirilerini sezemeyen, hissedemeyen ve deneyimleyemeyen bir sosyal çevreye 'değer'in anlatılması ve anlatılsa da inandırıcılığı çok kolay değildir. O halde inandırıcılığı destekleyebilecek başka unsurlara gereksinim vardır; en temel unsur da 'öğrenme kültürü'nün ve 'bilgilenme kültürü'nün toplumun genlerine nasıl aktarılacağına ilişkin gösterilmesi gereken çabadır. Bu bağlamda, bireyden başlamak üzere, bilgi ve eğitim alanında faaliyet gösteren -bunun için varolan- kuruluşların ve devletin sorumluluk alanlarının tanımlanması ve gerektiğinde sorgulanması gerekmektedir. Söz konusu sorumluluk anlayışı üzerine kurulacak ortak

çalışma kültürü' ile onun doğrultusunda gerek ve gerçeklerle örtüşen çalışma planları ve stratejilerin hazırlanması ve yaşama kanalları edilmesi, bu zor ve karmaşık süreci aşmak için çözüm olabilir.

Sonuç olarak, öğrenen toplum, öğrenmeyi-öğrenme ve e-öğrenme kavramlarını kendi bağlantı noktaları içinde değerlendirildiğinde, gerçek hedef, bireysel ve toplumsal düzeyde entelektüel dönüşümü olanaklı kılmaktır bir başka deyişle düşünsel düzeyde 'değer yaratma'dır. Hiçbiri, içi boş slogan değildir. Birey ve toplum için önemli olan kavramların 'öz'lerinde taşıdığı değerlerdir; öz'e ilişkin yaklaşımın anlaşılması ya da kavranması ve sonrasında da gerek ve gerçeklere uygun biçimde deneyimlenmesidir.

Böylece bilgilenim ve öğrenme kültürünü edinen yaratıcı bireyler, bireysel düzeyde ya da birlikte ülkeleri, toplumları, örgütleri ve kendileri için sinerji yaratırlar ve bilgi toplumu geçitinde, kendi kimliklerinde, kendi gerek ve gerçekleri ile özgür bir yolculuğa çıkarlar, sahip oldukları anlayış ve kavrayış düzeyi ile önlerindeki engelleri teker teker aşarak hedefe erişirler. Onlar haklı olarak 'insan' ama, kendisi ve çevresi ile uyumlu, görebilme ve algılama gücü ile her türlü değişime ve dönüşüme hazır, insanlık adına 'bilgi havuzu'na katkıda bulunan, etik değerlere sahip, paylaşılan, sinerji yaratan, sadece aklı ile değil kalbi ile de düşünebilen ve karar verebilen, aldığı kararları en gerçekçi biçimde eyleme dönüştürebilen, düşünme ve üretme potansiyeli ile başkalarına bağımlı olmayan ve böylece kendisine verilen yetileri mümkün olan en üst düzeyde kullanarak yaşamdaki varlık nedenini yerine getiren 'gelişmiş insan' olmanın onurunu yaşarlar.

Öğrenmenin bir maliyeti vardır, önceden öğrenenler indirimli fiyattan yararlanır
(Arthur Miller)

Kaynaklar

- ¹Giddens, A.: Pozitivizm ve Eleştiriciler. Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi. Eds. T. Bottomore, R. Nisbet. Çev. L. Köker içinde (251-298) Verso Yayıncılık, Ankara (1990)
- White, M.G.: Creativity and Learning Culture. The Learning Organization. 1 (2. 1994) 4-5 [Çevrimiçi] <http://fiordiliji.emeraldinsight> [20.07.2004]
- Ramirez, E.: Reading, Information Literacy, and Information Culture. [Çevrimiçi] <http://www.nclis.gov/libinter/infoletconf&meet/papers/ramirez-fullpaper.pdf> [24.12.2002]
- 4 Drucker, P.F.: Yeni Gerçekler: Devlet ve Politika Alanında Ekonomi Bilimi ve İş Dünyasında Toplumda ve Dünya Görüşünde. Çev. B. Karanakçı. Türkiye İş Bankası, Ankara (1993)
- 5 Ibid
- 6 Öğrenmeyi Öğrenme. Türkiye Zeka Vakfı. [Çevrimiçi] <http://ogrenmeyiogrenme.org> [27.10.2003]

7. Wacetyens, K., Lens, W., Vandenbergh, R.: Learning to Learn: Teachers Conceptions of Their Supporting Role. Learning and Instruction. 12 (2002) 305-322 [Çevrimiçi] <http://www.sciencedirect.com> [20.07.2004]
8. White, M.G., Op.cit.
9. Doyle, C.S.: Information Literacy in an Information Society: A Concept for the Information Age. ERIC Clearing House on Information & Technology, New York (1994)
10. Discover e-learning. [Çevrimiçi] <http://elearningeuropa.info> [04.08.2004]
11. Lea, P.: Understanding the Culture of e-Learning. Industrial and Commercial Training. 35 (5, 2003) 217-219 [Çevrimiçi] <http://fiordiliji.emeraldinsight> [20.07.2004]
12. Çapar, B., Gürdal, O.: Kütüphanecilik Bölümü Öğrencilerinin Okuryazarlık Durumu Üzerine Bir Araştırma. Türk Kütüphaneciliği. 15 (4, 2001) 407-418
13. İpşiroğlu, Z. Okumayı Öğretme. Yaratıcı Toplum Olma Yolunda Eğitim. Haz. J. Baysal, N. İpşiroğlu, Z. İpşiroğlu, Ş. Ozil. içinde (47-60) Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, İstanbul (1990)
14. Yalvaç, M.: 21. Yüzyılda Enformasyon Profesyonellerinin Eğitim ve Öğretiminde Enformasyon Okur-Yazarlığı Standartları. Türk Kütüphaneciliği. 15(2, 2001) 136-150
15. Baysal, J.: Kitaplardan Eğitimde Yararlanma. Yaratıcı Toplum Olma Yolunda Eğitim. Haz. J. Baysal, N. İpşiroğlu, Z. İpşiroğlu, Ş. Ozil. içinde (71-84) Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, İstanbul (1990)
16. A Lexicon of Learning. Association for Supervision and Curriculum Development-ASCD. The Language of Learning: A Guide to Educational Terms. Eds. J.L. McBrien, R. Brandt. ASCD, 1997. [Çevrimiçi] <http://www.ascd.org/cms/index.cfm?TheViewID=1112> [25.06.2004]
17. Doyle, C. S., Op.cit.
18. Ibid
19. Smalley, T.N.: Information literacy in the information age. C&RL News. (July/August 2001) 689-690, 704.
20. Ibid
21. American Association of School Librarians-AASL: The Nine Information Literacy Standards for Student Learning. Information Power: Building Partnership for Learning. Chapter 2. [Çevrimiçi] http://www.ala.org/aasl/ip_nine.html [19.12.2002]
22. McCook, K. P., Barber, P.: Public Policy as a Factor Influencing Adult Lifelong Learning, Adult Literacy and Public Libraries. Reference & User Services Quarterly. 42 (1, 2002) 66-74.
23. Ibid
24. Soysal, Ö.: Eğitimsel Kavramlar Işığında Okul Kütüphanesi. Bilginin Yazgısı içinde (181-189) Türk Kütüphaneciler Derneği. Ankara (1998)
25. Baysal, J., Op.cit.
26. Akkoyunlu, B., Kurbanoğlu, S. Öğretmenlere Bilgi Okuryazarlığı Becerilerinin Kazandırılması Üzerine Bir Çalışma. Türk Kütüphaneciliği. 16 (2. 2002) 123-138
27. Doyle, C.S., Op.cit.